ЯГО ПА ПРАВЕ ЛІЧАЦЬ КЛАСІКАМ БЕЛАРУСКАЙ ГІСТАРЫЧНАЙ НАВУКІ

(да 100-годдзя з дня нараджэння Зіновія Юльевіча Капыскага)

У студзені 2016 года спаўняецца 100 гадоў з дня нараджэння вядомага беларускага гісторыка, выдатнага даследчыка гісторыі Беларусі эпохі феадалізму Зіновія Юльевіча Капыскага. Навуковыя працы З.Ю.Капыскага адразу пасля іх выдання сталі класічнымі для беларускай гістарыяграфіі, але пра жыццё і дзейнасць вучонага пакуль напісана няшмат.

Нарадзіўся Зіновій Юльевіч 19 студзеня 1916 г. у адным з найстаражытнейшых гарадоў Беларусі — Віцебску. У 1932 г. ён скончыў сямігодку і паступіў у фабрычна-заводскае вучылішча пры віцебскім заводзе "Чырвоны металіст". Хутка пачаў працаваць токарам на гэтым заводзе, а ў верасні 1934 г. стаў студэнтам 4-га курса рабфака. Праз год, у верасні 1935 г., быў залічаны ў Мінскі інстытут народнай гаспадаркі імя В.У.Куйбышава. У 1939 г. ён паспяхова завяршыў навучанне па спецыяльнасці "эканаміст-планавік". Стаў працаваць старшым эканамістам у Мінскім абласным планавым аддзеле, а ў 1940 г. перайшоў у Інстытут эканомікі Акадэміі навук БССР і паступіў у аспірантуру па спецыяльнасці "Дыялектычны і гістарычны матэрыялізм".

Аднак Вялікая Айчынная вайна перарвала вучобу. Зіновій Капыскі быў мабілізаваны ў Чырвоную армію, служыў радавым на Заходнім фронце. Пасля ранення ў лістападзе 1941 г. знаходзіўся на лячэнні ў шпіталі, дзе быў пераведзены на пасаду загадчыка справаводства. З лютага 1943 г. стаў медыцынскім статыстыкам санітарнага аддзела 5-й арміі 2-га Украінскага фронту, у ліпені 1943 г. быў прызначаны памочнікам камандзіра асобнай роты медыцынскага ўзмацнення № 15 пры 5-й арміі. У складзе роты знаходзіўся ў Румыніі (ліпень—кастрычнік 1944 г.), Венгрыі (лістапад 1944 г. — чэрвень 1945 г.), Чэхаславакіі (чэрвень—жнівень 1945 г.). У канцы жніўня 1945 г. рота медыцынскага ўзмацнення была расфарміраваная. Вайна для Зіновія Юльевіча скончылася. За ўдзел у барацьбе быў узнагароджаны медалямі "За абарону Масквы", "За перамогу над Германіяй у Вялікай Айчыннай вайне 1941—1945 гг."

Пасля дэмабілізацыі З.Капыскі вярнуўся ў Мінск і прадоўжыў вучобу ў аспірантуры Інстытута гісторыі АН БССР па спецыяльнасці "ўсеагульная гісторыя", якую скончыў у 1948 г. Працаваў выкладчыкам у Мінскім педагагічным інстытуце імя А.М.Горкага і Рэспубліканскай партыйнай школе пры ЦК КП(б)Б, а ў студзені 1950 г. стаў малодшым навуковым супрацоўнікам Інстытута гісторыі АН БССР. У лістападзе 1953 г. ён абараніў кандыдацкую дысертацыю на тэму "Грамадска-палітычныя погляды Себасцьяна Франка".

Значная частка жыцця Зіновія Юльевіча была звязаная з Інстытутам гісторыі Акадэміі навук БССР. Тут ён працаваў 40 гадоў — з 1950 г. па 1990 г., няспынна ўзнімаючыся па прыступках кар'ернай лесвіцы: быў малодшым навуковым супрацоўнікам (са студзеня 1950 г.), старшым навуковым супрацоўнікам (з са-

кавіка 1954 г.), старшым навуковым супрацоўнікам-кансультантам (са снежня 1979 г.), вядучым навуковым супрацоўнікам-кансультантам (з лютага па чэрвень 1990 г.).

У 1968—1969 гг. З.Капыскі выконваў абавязкі загадчыка новастворанага сектара крыніцазнаўства і дапаможных гістарычных дысцыплін. Гэты сектар быў створаны паводле загада № 266 ад 10 снежня 1968 г. Прывядзем выпіску з дакумента: *"Дальнейшее развитие белорусской исторической науки настоятельно требует развёртывания исследования в области источниковедения, историографии, демографии, археографии, палеографии и ряда других вспомогательных дисциплин. До настоящего времени в республике исследовательская работа в этих областях по существу не велась, что отрицательно сказывается на уровне научной разработки проблем истории Белоруссии. В связи с этим на основании решения отделения общественных наук от 27 ноября 1968 г. создать в Институте истории АН БССР сектор вспомогательных исторических дисциплин. Временно исполняющим обязанности заведующего сектором назначить доктора исторических наук Копысского З.Ю."*[1].

На жаль, праз год, з уступленнем на пасаду дырэктара Інстытута гісторыі АН БССР І.М.Ігнаценкі, гэты сектар быў ліквідаваны. У дакументах Інстытута гісторыі пазначана: *"Упразднить созданный в конце 1968 г. сектор источниковедения и вспомогательных исторических дисциплин, использовав научных сотрудников сектора для разработки наиболее актуальных вопросов истории белорусского народа. И.о. зав. сектором З.Ю.Копысского освободить от занимаемой должности, назначив его старшим научным сотрудником"*[2].

Зновій Юльевіч карыстаўся высокім навуковым аўтарытэтам. Яго глыбокія манаграфіі і артыкулы выклікалі вялікую цікавасць і мелі значны рэзананс не толькі сярод беларускіх гісторыкаў, але і гісторыкаў з іншых рэспублік СССР, а таксама замежных даследчыкаў. У кожнага вучонага ёсць асноўныя, вызначальныя працы. Менавіта такой працай не толькі ў навуковай біяграфіі З.Ю.Капыскага, але і для ўсёй беларускай гістарычнай навукі стала манаграфія ***"Экономическое развитие городов Белоруссии в XVI — первой половине XVII в."*** (Мн., 1966 г.). У ёй знайшлі адлюстраванне такія ключавыя пытанні, як характарыстыка гарадоў Беларусі (іх колькасць, геаграфічнае размяшчэнне, структура насельніцтва), узаемадачыненні паміж горадам і сельскай гаспадаркай (земляробчыя заняткі гараджан, гандлёвыя сувязі горада з сельскай гаспадаркай), развіццё рамеснай вытворчасці (структура і характар гарадскога рамяства, цэхавыя арганізацыі), унутраныя і знешнія гандлёвыя сувязі.

Да гэтага моманту ў гістарычнай навуцы пераважала меркаванне, што ў XVI — першай палове XVII ст. беларускія гарады знаходзіліся ў заняпадзе, рамёствы і гандаль былі развітыя слаба. Нездарма ў слове ад аўтара З.Ю.Капыскі адзначаў: *"...многое из того, что было написано, вызывает желание изменить название нашей книги примерно так — "Белорусский феодальный город. Мифы и действительность". Мифы сочинили дворянские и буржуазные историки... они создали версию, согласно которой белорусские города захирели, едва появившись на свет. Виновником этого одни считали немецкое право, насильно навязанное верховной власти Великого княжества Литовского, другие — литовских и польских феодалов, закрепостивших города и горожан, третьи — католическую церковь, оттеснившую в Белоруссии с помощью короля и польских феодалов православную церковь. Все вместе они осуждали процесс отделения города от деревни как главное бедствие, приведшее к забвению вечевой старины, что привело к упадку городов. Постоянно присутствовал на страницах книг, статей, очерков и ещё один довольно мрачный миф: города Белоруссии не были собственно белорусскими городами"*[3].

На падставе глыбокага аналізу значнай колькасці разнастайных гістарычных крыніц З.Ю.Капыскі пераканаўча даказаў, што ў даследуемы час беларускія гарады ўяўлялі сабой ажыўленыя цэнтры разнастайнай рамеснай вытворчасці, гандлю ўнутры краіны і шырокіх гандлёвых сувязяў з рускімі, польскімі, прыбалтыйскімі гарадамі. Важнейшым вынікам даследавання аўтара стала выснова аб тым, што не заняпад (як сцвярджалі дарэвалюцыйныя гісторыкі), а рост усяго гаспадарчага жыцця быў характэрны для гарадоў Беларусі ў вывучаемы перыяд.

Прааналізаваўшы шматлікія крыніцы на розных мовах, даследчык падлічыў, што ў XVII ст. на беларускіх землях існавала 37 гарадоў і больш за 300 мястэчак ("гарадкоў"). Прычым каля 60% з іх размяшчалася ў заходняй частцы Беларусі, галоўным чынам у басейне ракі Нёман. З.Ю.Капыскі тлумачыў гэта ўплывам эканамічнай эвалюцыі феадальнага маёнтка, развіццём знешняга і ўнутранага рынкаў. Па меркаванні вучонага, абсалютную перавагу мястэчак можна патлумачыць умовамі феадальнай эпохі. Такая сітуацыя была характэрная не толькі для беларускіх земель, а таксама для Польшчы і Германіі.

Даследуючы крыніцы папаўнення гарадскога насельніцтва, З.Капыскі адзначыў, што важнай крыніцай яго папаўнення з XVI ст., якое заахвочвалася вярхоўнай уладай з фіскальных меркаванняў, стала перасяленне вольных сялян. З цягам часу па меры распаўсюджвання фальваркова-паншчыннай гаспадаркі на адно з першых месцаў выйшла такая крыніца папаўнення гарадскога насельніцтва, як уцёкі сялян ад іх уладальнікаў. Гісторык падкрэсліваў: *"В интересах пополнения городского населения королевская власть порой даже оставляла без последствий переход крепостных королевской экономии в города, расположенные в пределах этой экономии. Так, в 1526 г. городские власти Гродно сообщали королю, что "люди с волости ушли в Гродно и торгом занялись, а земли отчизны свои не держат и не пашут",*

Калектыў Інстытута гісторыі Акадэміі навук БССР. З.Капыскі сядзіць першы злева ў першым радзе.
Пачатак 1960-х гг.

управитель же экономии "приказывает тех людей из города вернуть в сёла". Король предписал управляющему оставить этих крестьян в городе"[4].

Яшчэ адной прынцыпова важнай высновай даследавання З.Капыскага стаў доказ вядучай ролі беларускіх гарадоў у фарміраванні ўнутранага рынку ВКЛ, раскрыццё сувязяў купецкага капіталу з гарадскім рамяством. Паводле падлікаў вучонага, у XVI — першай палове XVII ст. у буйных гарадах налічвалася да 80 рамесніцкіх спецыяльнасцяў, у сярэдніх — ад 40 да 60, у невялікіх — да 30. Усяго ж у даследуемы час у дзяржаўных гарадах існавала каля 200 рамесніцкіх спецыяльнасцяў. З іх 41 была звязаная са здабычай і апрацоўкай металаў, 27 — з апрацоўкай дрэва, 25 — са скуранойі футравай вытворчасцю, 26 — з вырабам тканін і пашывам адзення, 21 — з вырабам прадуктаў харчавання, напояў і інш.[5]. З.Ю.Капыскі пераканаўча даказаў, што рамяство і гандаль на беларускіх землях ужо ў першай палове XVI ст. сталі асноўнымі заняткамі гарадскога насельніцтва, а гарады ператварыліся ў цэнтры рамеснай вытворчасці і гандлю.

Характарызуючы фундаментальную працу З.Ю.Капыскага "Экономическое развитие городов Белоруссии в XVI — первой половине XVII в." праз 30 гадоў пасля яе выдання, аўтарытэтны беларускі вучоны-гісторык А.П.Грыцкевіч адзначаў: *"У параўнанні з папярэднімі даследаваннямі гэта манаграфія адрознівалася выкарыстаннем вялікага архіўнага матэрыялу і новым падыходам да тэмы. Аўтар манаграфіі паказаў не толькі складанае эканамічнае жыццё вялікакняжацкіх (дзяржаўных) гарадоў Беларусі, галоўным чынам вялікіх, але прывёў звесткі і па іншых гарадах і нават мястэчках. Калі раней гісторыкі намагаліся паказаць пераважна гандлёвыя сувязі гарадоў Беларусі і Расіі, то аўтар манаграфіі спецыяльна выдзеліў падраздзел пра такія сувязі з гарадамі Польшчы. Менавіта на аснове гэтай кнігі ў 1968 г. была абаронена доктарская дысертацыя. З.Капыскі глыбока вывучаў гісторыю гэтага адрэзку феадальнага перыяду. У той час мы, маладзейшыя супрацоўнікі, добразычліва жартуючы, называлі гэты час "Капыскім перыядам гісторыі Беларусі", аддаючы даніну глыбокім ведам вучонага"*[6].

У 1975 г. выйшла манаграфія З.Ю.Капыскага ***"Социально-политическое развитие городов Белоруссии в XVI — первой половине XVII в."***. У ёй былі дэталёва разгледжаныя прывілеі гарадам, існаванне ў гарадах юрыдык, арганізацыя і дзейнасць гарадскога самакіравання, катэгорыі гараджан, іх саслоўныя аб'яднанні (цэхавыя арганізацыі, брацтвы), сацыяльна-палітычная барацьба гараджан.

Адзначаючы, што вярхушку гарадскога насельніцтва складала багатае купецтва, рамесныя майстры (якія стаялі на чале цэхаў), а таксама багатыя домаўладальнікі і некаторая частка землеўласнікаў, вучоны заўважаў, што немалаважным для фарміравання структуры багатай гарадской вярхушкі з'яўлялася папаўненне гараджан за кошт дробнапамеснага ва-

[illegible] служылага люду — баяр. Таксама ў сацыяльнай [illegible]ры гарадскога насельніцтва прасочвалася ад[illegible] група, [illegible]снаванне якой было абумоўленае як ростам фальваркава-паншчыннай сістэмы, так і развіццём таварна-грашовых адносінаў. У крыніцах яна звычайна сустракаецца пад назвамі "люзныя" і "гульцяі"[7].

Вядома, што не кожны жыхар горада аўтаматычна станавіўся мешчанінам і атрымліваў ільготы і прывілеі ў адпаведнасці з магдэбургскім правам. З гэтага працэсу выпадалі ў першую чаргу тыя гарадскія жыхары, [illegible] ў гарадах і займаліся звычайнымі для горада заняткамі, але па сваім юрыдычна-прававым становішчы належалі прыватным ці духоўным феадалам. З.Ю.Капыскі лічыў, што *"верховная власть предоставила магдебургское право не городам, а лишь части их жителей. А именно той, которая к моменту [illegible]ования не являлась зависимой от отдельных феодалов. Так было в великокняжеских городах. [illegible]олько иначе — в городах частновладельческих, [illegible] общее подданство владельцу города сделало [illegible]ным превращение всех жителей в одну общину, в подданных феодала, юридически же подчинённых магдебургскому праву"*[8]. Даследчык прыйшоў да высновы, што ў беларускіх гарадах адбывалася свайго роду ўніфікацыя юрыдычных норм, якія абмежавалі магдэбургскае права і агульнадзяржаўнае заканадаўства.

Таксама ў даследаванні была дадзеная разгорнутая характарыстыка юрыдык (адміністрацыйна адасобленых частак горада або прадмесцяў, якія былі пад уладай феадала, царквы або манастыра і на жыхароў якіх не пашыралася судовая і адміністрацыйная ўлада гарадского самакіравання) як адной з важных рыс сацыяльна-палітычнага жыцця феадальных гарадоў Беларусі. [illegible]аванне разглядаецца ў манаграфіі як наступства росту феадальнай зямельнай уласнасці, [illegible] феадалаў ператварыць эканамічную дзейнасць горада ў крыніцу прыбытку. Нельга не пагадзіцца з высновай аўтара аб тым, што, купляючы ў горадзе зямельныя ўчасткі і перасяляючы на іх сваіх падданых, якія займаліся рамяством або пераходзілі да гандлёвай дзейнасці, феадалы аб'ектыўна садзейнічалі канцэнтрацыі ў гарадах рамеснага і гандлёвага насельніцтва, якое, аднак, было падуладнае феадальнаму [illegible] і несла феадальныя павіннасці. Раскрываючы заканамернасць гэтага працэсу, З.Капыскі акцэнтаваў увагу на тым, што рост колькасці жыхароў юрыдык [illegible]каджаў росту гарадскога насельніцтва і з'яўляўся сур'ёзным тормазам развіцця [illegible] гарадоў [illegible]чыны.

Раскрываючы [illegible]лыў гарадоў на феадальнае грамадства, З.Капыскі заўважыў, што яны парушылі замкнёнасць асобных [illegible]аенаў краіны і адыгралі вялікую ролю ў фарміраванні беларускай народнасці. Ён падкрэсліваў: *"Как бы медленно ни проходило развитие белорусских городов, они оказали глубокое влияние на всё феодальное общество Белоруссии. Сформировав городское сословие, нарушив изолированность отдельных территорий страны, города Белоруссии явились одной из предпосылок формирования и развития белорусской народности и её культуры. Они подготовили почву для гуманистического и реформационного движения в Белоруссии"*[9].

Урэшце ў манаграфіі "Социально-политическое развитие городов Белоруссии в XVI — первой половине XVII в." даследчык прыйшоў да высновы, што ў XVI ст. узровень гарадскога жыцця, асабліва ў буйных гарадах, уступіў у пярэчанне са старымі прававымі нормамі. Новыя гістарычныя ўмовы вылучылі такую форму гарадскога самакіравання, як магдэбургскае права. Апошняе было прыстасаванае да канкрэтна-гістарычных умоў развіцця мясцовага грамадства. На думку З.Капыскага, вечавы лад, пры якім феадальна-патрыцыянская вярхушка атрымлівала магчымасць панаваць у горадзе, стаў тормазам на шляху купцоў і рамеснікаў, якія імкнуліся ўзмацніць свае пазіцыі ў кіраванні горадам.

У асобнай главе была разгледжана роля цэхавых арганізацый і брацтваў, якія з'яўляліся формамі праяўлення саслоўнай салідарнасці гараджан. З.Ю.Капыскі вылучыў чатыры кірункі ў грамадска-палітычнай барацьбе гараджан Беларусі XVI ст.:

1) супраціўленне росту ўлады феадалаў і імкненне распаўсюдзіць уладу гарадскога насельніцтва на ўсіх жыхароў гарадоў;

2) барацьба гарадскіх нізоў супраць каталіцкай вярхушкі;

3) выступленні супраць каталіцкай экспансіі;

4) барацьба з маёмаснымі дамаганнямі вышэйшага духавенства.

Асаблівую ўвагу даследчык надаў найбольш актыўнай форме барацьбы — паўстанням супраць феадалаў — уладальнікаў гарадоў або намеснікаў, выступленням супраць вышэйшых чыноў гарадскога самакіравання, прадстаўнікоў багатай вярхушкі гараджан.

Зіновія Юльевіча ў свой час па праве лічылі гістарыёграфам № 1. З-пад яго пяра выйшлі такія працы, як артыкул "Гістарычная навука за 40 год" (сумесна з В.М.Перцавым, І.С.Краўчанкам) (1958 г.), кароткі нарыс "Дасягненні гістарычнай навукі за 50 год (1919—1969)" (Мн., 1970), вучэбны дапаможнік "Историография БССР (эпоха феодализма)" (сумесна з В.У.Чапко) (Мн., 1986), артыкул "В.І.Пічэта аб феадальным грамадстве ў Беларусі XV—XVI стст." (сумесна з М.Ф.Спірыдонавым) (1978 г.), фундаментальны артыкул "Белоруссия феодального периода в советской историографии 20-х годов" (1986 г.)[10].

З моманту выдання вучэбнага дапаможніка *"Историография БССР (эпоха феодализма)"* прайшло ўжо 30 гадоў, аднак ён не страціў сваёй каштоўнасці. У кнізе разгледжана беларуская гістарыяграфія дарэвалюцыйнага часу (беларускія летапісы XV—XVIII стст., працы дваранскіх і клерыкальных гісторыкаў, буржуазная гістарыяграфія), беларуская савецкая гістарыяграфія ў міжваенны перыяд (агульныя працы па гісторыі Беларусі, работы па аграрнай гісторыі, сацыяльна-эканамічнай гісторыі гарадоў, палітычнай гісторыі і гісторыі культуры), развіццё гі-

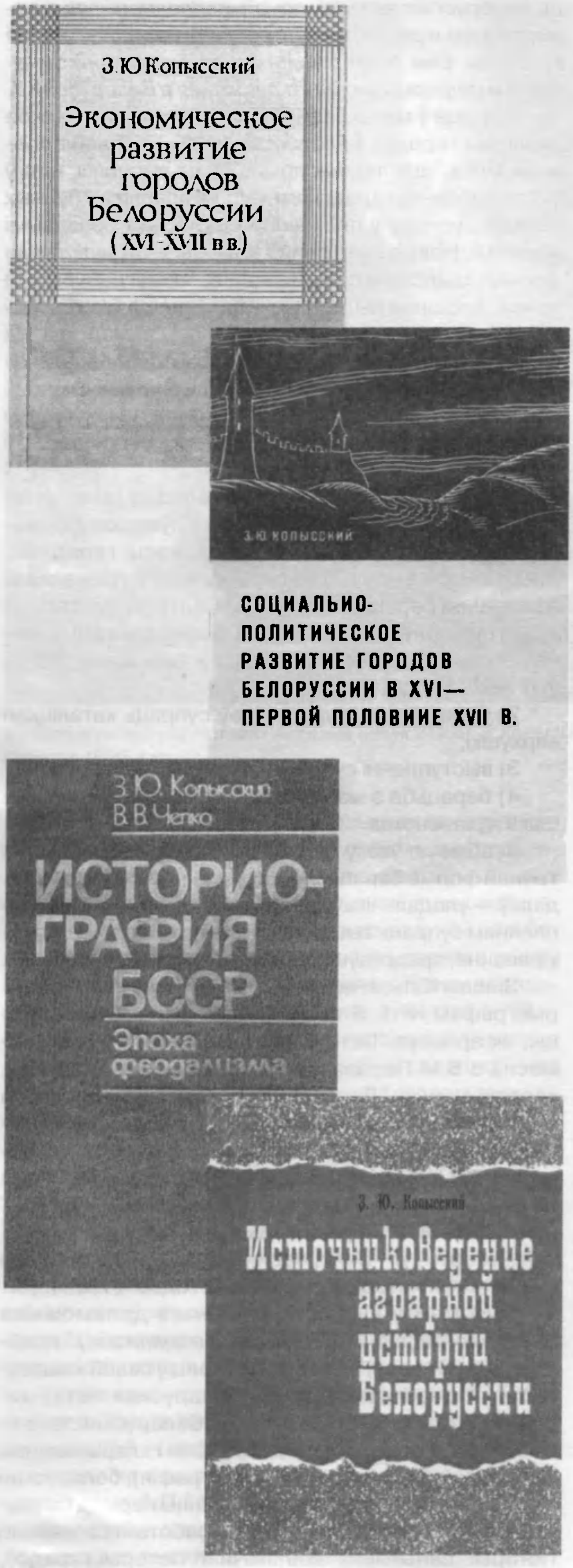

Вокладкі манаграфій З.Ю.Капыскага.

старыяграфіі ў пасляваенны час (працы па аграрных адносінах, сялянскім руху, прававым становішчы насельніцтва, гісторыі гарадоў, грамадска-палітычным жыцці і ідэйнай барацьбе). На думку аўтараў выдання, прынцыпова важным з пункту гледжання метадалогіі было тое, што ў савецкі час па-новаму паўстаў сам аб'ект даследавання. Цяпер гэта быў ужо не Паўночна-Заходні край з яго неакрэсленасцю гістарычных і этнічных межаў, а тэрыторыя Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі.

Таксама Зіновій Юльевіч быў адным з самых таленавітых беларускіх крыніцазнаўцаў і археографаў. З яго навуковай спадчыны ў гэтай сферы варта вылучыць манаграфію "Источниковедение аграрной истории Белоруссии" (Мн., 1978), артыкулы "Новыя дакументы аб Крычаўскім паўстанні (1740—1744 гг.)" (сумесна з В.Лайко) (1953 г.), "Першая навуковая публікацыя Статута 1529 г." (сумесна з В.Чапко) (1960 г.), "Сборники документов по истории Белоруссии, изданные в БССР (1921—1971 гг.)" (1975 г.)[11], "Беларуска-літоўскія летапісы XV—XVI стст. як помнікі гістарычнай думкі"[12].

У кнізе *"Источниковедение аграрной истории Белоруссии"* зроблены крыніцазнаўчы аналіз дакументаў XVI — першай паловы XVII стст. з фондаў Нацыянальнага гістарычнага архіва Беларусі (у той час — Цэнтральны дзяржаўны гістарычны архіў БССР). Прадметам разгляду сталі інвентары і рэестры ўладанняў, дакументы ўліку грашовых сродкаў і крэдытных аперацый феадалаў, дакументы аб сялянах, асабліва аб іх становішчы і барацьбе. Манаграфія ўтрымлівае markdownрознабаковую крыніцазнаўчую характарыстыку дакументаў, аб'яднаных па тэматычных і відавых прыкметах. Асаблівая ўвага ўдзеленая тым даным, якія дазваляюць глыбей раскрыць сутнасць і асаблівасці феадальнага грамадства Беларусі XVI — першай паловы XVII ст.

З'яўляўся З.Ю.Капыскі і адным са складальнікаў зборнікаў дакументаў і матэрыялаў па гісторыі Беларусі: "Белоруссия в эпоху феодализма" (першы том сумесна з М.Ф.Залогай, другі том з А.І.Азаравым, А.М.Карпачовым, Т.В.Камаровай) (Мн., 1959—1960), "Социально-политическая борьба народных масс Белоруссии. Конец XIV — 1648 г." (у сааўтарстве) (Мн., 1960). Да цяперашняга часу не страціла сваёй навуковай каштоўнасці кніга Я.М.Зуева і З.Ю.Капыскага "Хрестоматия по истории БССР. Ч. І" (1961 г.).

Пры гэтым у артыкуле "Сборники документов по истории Белоруссии, изданные в БССР (1921—1971 гг.)", апублікаваным у 1975 г. у Маскве, даследчык канстатаваў, што "...*значительная часть* [этих] *сборников лишена главного признака – максимальной полноты документов и материалов по избранной теме. Опубликованные сборники научного типа отражают сравнительно узкий круг вопросов истории Белоруссии. Так, в эпохе феодализма внимание составителей сборников было сконцентрировано на вопросах экономики, в эпохе капитализма – на рабочем движении и революционных событиях*

Супрацоўнікі Інстытута гісторыі НАН Беларусі напярэдадні святкавання 50-годдзя Перамогі ў Вялікай Айчыннай вайне. З.Капыскі стаіць чацвёрты злева ў другім радзе. 1995 г.

в целом, в советском периоде — на политической истории первых лет развития советского общества и государства...

Накопленный опыт позволяет достигнуть более высокого уровня изданий. Для феодальной эпохи первостепенное значение имеет освещение социальной структуры общества, всесторонняя характеристика аграрных отношений, политической истории, классовой борьбы. Особый интерес представляет такое собрание источников, которое позволило бы проследить развитие того или иного явления в динамике. Например, характерные черты развития феодального хозяйства и феодальных отношений, рыночных связей за длительный период. Такую же возможность предоставил бы сборник цеховых актов для изучения эволюции ремесленного производства и социально-экономического развития городов в эпоху феодализма... По всем периодам истории Беларуси необходимы сборники демографических документов и материалов"[13].

Таксама Зіновій Юльевіч быў адным з аўтараў кніг "Гісторыя Мінска" (Мн., 1967), "История Белорусской ССР" (Т.1, Мн., 1961), "Гісторыя Беларускай ССР" (Т.1, Мн., 1972), "Полацк: Гістарычны нарыс" (Мн., 1962), "Гродно (исторический очерк) (сумесна з Е.Ф.Эхам, Мн., 1964 г.), "Гісторыя рабочага класа Беларускай ССР" (Т.1, Мн., 1984), "Нарысы гісторыі Беларусі" (Ч.1, Мн., 1994). Нельга не пагадзіцца з наступнымі словамі аднаго з самых аўтарытэтных беларускіх гісторыкаў А.П.Грыцкевіча: *"Шмат часу і сіл аддаў З.Капыскі навуковаму кіраўніцтву калектывамі даследчыкаў і рэдагаванню кніг, што былі падрыхтаваны ў Інстытуце гісторыі. Ён з'яўляецца не толькі адным з аўтараў, але і рэдактарам 1-га тома пяцітомнай "Гісторыі Беларускай ССР", быў навуковым рэдактарам кніг "Полацк" (1962), "Гісторыі Мінска" (1967) і многіх іншых. З.Капыскі з'яўляецца таксама аўтарам шматлікіх артыкулаў у "Беларускай Савецкай Энцыклапедыі" і "Энцыклапедыі гісторыі Беларусі".*

Шмат дапамагаў Зіновій Юльевіч сваім калегам. Яго дапамога ў рэдагаванні навуковых прац і ў падрыхтоўцы кандыдацкіх дысертацый спрыяла навуковаму росту такіх вучоных, як У.Пасэ, Э.Іофэ, М.Батвіннік, М.Спірыдонаў і інш. З.Капыскі (разам з А.Карпачовым) шмат дапамагаў у падрыхтоўцы тэкстаў кандыдацкай і доктарскай дысертацый В.Мялешкі. Многія іншыя гісторыкі, у тым ліку і аўтар гэтых радкоў, з удзячнасцю ўспамінаюць добрыя навуковыя парады Зіновія Юльевіча Капыскага"[14].

З.Ю.Капыскі стварыў сваю навуковую школу, да якой належыць і аўтар гэтых радкоў. Пад навуковым кіраўніцтвам Зіновія Юльевіча я ў 1975 г. абараніў кандыдацкую дысертацыю на тэму "В.И.Пичета как историк социально-экономического развития Белоруссии XV — первой половины XVII века". Праз 18 гадоў, у 1993 г., З.Ю.Капыскі стане афіцыйным апанентам пры абароне маёй доктарскай дысертацыі "Советская

историография социально-экономического развития белорусской деревни в середине XVII — первой половине XIX века".

Зіновій Юльевіч не забываў сваіх настаўнікаў, асабліва акадэміка АН БССР, доктара гістарычных навук, прафесара У.М.Перцава. На першай старонцы сваёй самай вядомай працы "Экономическое развитие городов Белоруссии в XVI — первой половине XVII в." перад прадмовай "От автора" ён напісаў: *"Памяти учителя Владимира Николаевича Перцева посвящается"*.

Таксама З.Ю.Капыскі вельмі паважаў супрацоўнікаў архіваў і бібліятэк, у якіх працаваў. Так, на аўтарэфераце яго доктарскай дысертацыі "Города Белоруссии во второй половине XVI — первой половине XVII в." ёсць наступнае прысвячэнне: *"Отделу редкой книги библиотеки АН БССР в знак глубокого уважения к энтузиазму, с каким создают его сотрудники, и с пожеланием им успехов в их очень важном и благородном деле"*.

На жаль, шэраг прац Зіновія Юльевіча так і застаўся ў рукапісах. У выданні "Институт истории НАН Беларуси (1929—2009 гг.)" ёсць такія радкі: *"Хотя автор* (П.Р.Козловский. — **Э.І.**) *и "опроверг одностороннюю трактовку польской националистической историографии воссоединения Белоруссии как только насильственный захват белорусских земель Россией", эта работа* (гаворка ідзе аб працы П.Р.Казлоўскага "Воссоединение Белоруссии с Россией. Социально-экономические предпосылки". — **Э.І.**), *как и работа З.Ю.Копысского, посвящённая сложнейшим вопросам методологии и методики изучения истории Беларуси эпохи феодализма, опубликована не была. Они были не ко времени, ведь даже с учётом классового подхода в освещении исторического процесса будили исследовательскую мысль, показывали, что этот процесс был гораздо сложнее и многограннее и не укладывался в тот единственный методологический подход, который был дозволен. Когда в 1976 г. З.Ю.Копысский на заседании учёного совета института сделал блестящий доклад "Методология изучения истории Белоруссии эпохи феодализма", тогдашний директор института П.Т.Петриков задал ему вопрос: "Как Вы думаете, следует ли писать подобные работы по другим периодам?". Слегка подумав, докладчик ответил: "У нас историография ещё так слаба, что, по-моему, преждевременно ставить этот вопрос"*[15]. На самай справе беларуская гістарыяграфія была недастаткова развітая для аб'ектыўнага ўспрымання і вырашэння такой складанай праблемы. Ва ўмовах жа панавання "адзіна вернай" марксісцкай метадалогіі ствараць такія работы было немэтазгодна.

Зіновій Юльевіч Капыскі быў выдатным сем'янінам. Ён доўгія гады дружна пражыў з жонкай Аленай Цімафееўнай Шубінай ([illegible]ом па прафесіі), якая была для яго надзейным сябрам, памочнікам і дарадцай. У гэтай сям'і нарадзіліся два сыны — Яўген (у 1946-м), які ў далейшым стаў фізікам, і Барыс (у 1950-м). Малодшы сын Барыс прадоўжыў справу бацькі і стаў таленавітым вучоным-гісторыкам, абараніў кандыдацкую дысертацыю, працаваў загадчыкам аналітычнага адзела Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь. дарадцам міністра адукацыі, прарэктарам Беларускага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта імя Максіма Танка. У апошнія гады ён жыве ў Ізраіле.

Зіновій Юльевіч Капыскі пайшоў з жыцця 14 снежня 1996 г. ва ўзросце 80 гадоў, пакінуўшы заўважны след у беларускай гістарычнай навуцы. Мяркуем, што яго істотны ўклад у вывучэнне беларускіх гарадоў эпохі феадалізму, гістарыяграфію, крыніцазнаўства і археаграфію Беларусі варты таго, каб імя гэтага вучонага было ўвекавечана ў Мінску і яго родным горадзе — Віцебску.

---

[1] Цэнтральны навуковы архіў НАН Беларусі (далей — ЦНА НАН Беларусі). Ф. 2, спр. 2677, арк. 17.

[2] Там жа. Арк. 18.

[3] Копысский З.Ю. Экономическое развитие городов Белоруссии в XVI — первой половине XVII в. Мн., 1966. С. 3.

[4] Там жа. С. 37.

[5] Там жа. С. 79—81.

[6] Грыцкевіч А. З.Ю.Капыскі — даследчык гісторыі беларускай мінуўшчыны // Беларускі гістарычны часопіс. 1996, № 1. С. 194.

[7] Копысский З.Ю. Социально-политическое развитие городов Белоруссии в XVI — первой половине XVII в. Мн., 1975. С. 56.

[8] Там жа. С. 28.

[9] Копысский З.Ю. Города Белоруссии в XVI — первой половине XVII в. Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора исторических наук. Мн., 1967. С. 49.

[10] Копысский З.Ю. Белоруссия феодального периода в советской историографии 20-х годов // Советское славяноведение. 1986, № 4. С. 60—65.

[11] Копысский З.Ю. Сборники документов по истории Белоруссии, изданные в БССР (1921—1971 гг.) // Археографический ежегодник за 1974 год. М., 1975. С. 13—23.

[12] Капыскі З.Ю. Беларуска-літоўскія летапісы XV—XVI стст. як помнікі гістарычнай думкі // Весці АН БССР. Серыя грамадскіх навук. 1986, № 4.

[13] Копысский З.Ю. Сборники документов по истории Белоруссии, изданные в БССР (1921—1971 гг.) //Археографический ежегодник за 1974 год. М., 1975. С. 22-23.

[14] Грыцкевіч А. З.Ю.Капыскі — даследчык гісторыі беларускай мінуўшчыны. С. 195.

[15] Институт истории Национальной академии наук Беларуси (1929—2009 гг.) / А.А.Коваленя (рук.), [и др.]. Мн., 2009. С. 429.

Эмануіл Іофэ,
доктар гістарычных навук, прафесар.